

Received: 23.03.2020
Accepted: 05.06.2020
Published: 30.09.2020

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2020, XX, z. 3: s. 275-292
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0014.4286
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Jan Kil*
Nr ORCID: 0000-0001-7026-1669

W OBRONIE SKARGI NADZWYCZAJNEJ W SPRAWACH KARNYCH

IN DEFENCE OF THE EXTRAORDINARY APPEAL IN CRIMINAL CASES

Streszczenie: Przedmiot artykułu stanowi analiza skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych, wprowadzonej do polskiego systemu prawnego ustawą z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym. Celem opracowania jest zbadanie zasadniczych cech nowego środka zaskarżenia. W artykule omówiono główne założenia normatywne skargi nadzwyczajnej. Analizie poddano podstawy wniesienia skargi, jak również przyjęty przez ustawodawcę sposób procedowania w jej przedmiocie. W artykule przedstawiono argumenty przemawiające za wprowadzeniem nowego środka zaskarżenia do polskiego systemu prawnego. Sformułowano również proponowany sposób wykładni przepisów poświęconych skardze nadzwyczajnej.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, kontrola sądowa, skarga, nadzwyczajny środek zaskarżenia, kasacja, Sąd Najwyższy

Summary: The subject of the article is the analysis of the extraordinary appeal in criminal cases, that has been established by the Act of 8 December 2017 on the Supreme Court. The purpose of the article is to present and analyse the new regulation. The article covers the main issues, which are the most crucial both in law doctrine and the judicial application of law. The author presents the nature of this specific kind of appeal complaint, conditions of its application and the proceedings in this matter. The paper examines each of the issues penetratingly. The study presents the arguments, which justify the implementation of the new extraordinary appeal measure to the Polish legal system. Besides, the author presents proposals connected with the interpretation of the new regulation.

Keywords: criminal proceedings, judicial review, complaint, extraordinary appeal measure, cassation, Supreme Court

* dr; Wyższa Szkoła Humanitas, Instytut Nauk Prawnych. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e-mail: kil.jan1991@gmail.com

WPROWADZENIE

Ustawą z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym¹ wprowadzony został do polskiego systemu prawnego nowy środek kontroli prawomocnych orzeczeń sądowych w postaci skargi nadzwyczajnej. Przepisy poświęcone instytucji skargi nadzwyczajnej podlegały do chwili obecnej kilkakrotnym nowelizacjom². Mając na względzie, że zgodnie z art. 89 § 1 usn skarga nadzwyczajna przysługuje od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie, należy przyjąć, że nowo wprowadzona instytucja uzupełniła katalog nadzwyczajnych środków zaskarżenia w sprawach cywilnych oraz karnych.

Idea wprowadzenia do polskiego systemu prawnego skargi nadzwyczajnej wywołała kontrowersje już na etapie prac legislacyjnych³. Po wejściu w życie przepisów ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym nowo wprowadzona instytucja spotkała się z gruntowną krytyką ze strony przedstawicieli piśmiennictwa karnoprocesowego⁴. W ramach formułowanych pod adresem skargi zarzutów wskazywano m.in. na jej niekonstytucyjny charakter, sprzeczność z zasadą stabilności orzeczeń, wewnętrzną i zewnętrzną niespójność regulacji, czy wreszcie brak prakseologicznego uzasadnienia dla wprowadzenia nowego nadzwyczajnego środka zaskarżenia.

Celem niniejszego opracowania jest próba oceny nowo wprowadzonego nadzwyczajnego środka kontroli prawomocnych orzeczeń sądowych w zakresie spraw karnych⁵. Ocena ta zostanie dokonana zarówno w przedmiocie zasadności wprowadzenia instytucji skargi nadzwyczajnej, jak również trafności poszczególnych rozwiązań normatywnych przyjętych w art. 89-95 usn. W opracowaniu przedstawione zostaną argumenty przemawiające – wbrew powszechnie wyrażanym w piśmiennictwie poglądom – za celowością wprowadzenia do polskiego systemu prawnego instytucji skargi nadzwyczajnej.

¹ Dz.U. 2018, poz. 5. Dalej jako „usn”.

² Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej (Dz.U. z 2018 r., poz. 650); ustawa z dnia 12 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2018 r. poz. 847); ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 1045).

³ Zob. opinia Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 5 grudnia 2017 r., s. 4-10; opinia Komisji Legislacyjnej przy Naczelnej Radzie Adwokackiej z dnia 16 października 2017 r., s. 12-13; opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 12 listopada 2017 r., s. 6-12; opinia Sądu Najwyższego z dnia 6 października 2017 r., s. 3-8.

⁴ Zob. D. Gruszecka, *Podstawy skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych – uwagi w kontekście „wypełniania luk w systemie środków zaskarżenia”*, „Palestra” 2018, nr 9; M. Balcerzak, *Skarga nadzwyczajna do Sądu Najwyższego w kontekście skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Palestra” 2018, nr 1-2; K. Dżiga, *Czy merytoryczne rozpoznanie skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych jest możliwe*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, nr 5 (wydanie internetowe); J. Kluzka, *Skarga nadzwyczajna w postępowaniu karnym*, „Ius Novum” 2019, nr 1.

⁵ Poza ramami niniejszego opracowania pozostawiono analizę skargi nadzwyczajnej w kontekście kontroli prawomocnych orzeczeń zapadłych w sprawach cywilnych, niemniej, jak się wydaje, większość zaprezentowanych tutaj argumentów i uwag można z powodzeniem odnieść także i do tego drugiego zakresu zastosowania omawianego środka zaskarżenia.

RATIO LEGIS SKARGI NADZWYCZAJNEJ

Jak wskazano w uzasadnieniu do projektu ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, skarga nadzwyczajna stanowić ma instrument pozwalający na eliminowanie z obrotu prawnego orzeczeń rażąco niesprawiedliwych, opartych na błędnie zinterpretowanych przepisach, sprzecznych z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. W takim ujęciu, w ocenie ustawodawcy, skarga nadzwyczajna ma wypełniać lukę w systemie nadzwyczajnych środków zaskarżenia ze względu na fakt, że podstawą skargi może być nie tylko wskazanie rażącego naruszenia prawa, ale także sprzeczność ustaleń sądu z treścią zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego. Ponadto skarga nadzwyczajna winna stanowić instrument wzmacniający ochronę konstytucyjnie gwarantowanych praw i wolności człowieka i obywatela w ramach szeroko rozumianego postępowania sądowego. W konsekwencji skarga nadzwyczajna ma przyczynić się do wzmocnienia zaufania obywateli do wymiaru sprawiedliwości⁶.

Przedstawione powyżej motywy, przyświecające ustawodawcy na etapie prac nad skargą nadzwyczajną, jawią się jako zasadne. Jak wynika z przytoczonych powyżej eksplikacji, w ujęciu modelowym skarga stanowić ma swoisty „wentyl bezpieczeństwa”, pozwalający na wzruszenie prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych lub wojskowych, w sytuacji, gdy orzeczenia te nie spełniają kryterium sprawiedliwościowego, rozumianego jako rozstrzygnięcie sprawy na podstawie prawidłowo ustalonego stanu faktycznego, do którego odpowiednio zastosowano przepisy prawa, zachowujące jednocześnie standard konstytucyjny praw i wolności człowieka i obywatela.

Wyeksponowanie kryterium sprawiedliwościowego jako kluczowego kryterium ewaluacji orzeczeń zasługuje na aprobatę. W kontekście powyższego należy podkreślić, że sprawiedliwość stanowi jedną z najbardziej fundamentalnych wartości związanych z systemem prawa⁷. Nie dziwi więc fakt, że na gruncie teorii i filozofii prawa wypracowano różnorodne koncepcje odnoszące się do pojęcia i istoty sprawiedliwości⁸. Z punktu widzenia rozważań prowadzonych w niniejszym opracowa-

⁶ Uzasadnienie prezydenckiego projektu ustawy o Sądzie Najwyższym, Sejm VIII kadencji, druk nr 2003, s. 5-8.

⁷ Związek pomiędzy sprawiedliwością a prawem bywa uznawany za tak silny, że według części filozofów prawa, których poglądy odwołują się do szeroko rozumianej doktryny prawnonaturalnej, ma on charakter definicyjny – analityczny. W efekcie prawo, które nie odwołuje się do sprawiedliwości (moralności), nie jest w ogóle prawem, w myśl maksymy *lex iniusta non est lex* (zob. np. G. Radbruch, *Pięć minut filozofii prawa*, [w:] G. Radbruch, *Filozofia prawa*, Warszawa 2009, s. 241-243; G. Radbruch, *Ustawowe bezprawie i ponadustawowe prawo*, [w:] G. Radbruch, *Filozofia prawa*, Warszawa 2009, s. 244-254; E. Bulygin, *Alexy's Thesis of the Necessary Connection between Law and Morality*, „Ratio Juris”, Vol. 13, No. 2, June 2000, s. 133-137, www.filosofiajuridica.com.br; M. Zirk-Sadowski, *Wprowadzenie do filozofii prawa*, Warszawa 2011, passim).

⁸ Zob. szerzej Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 2007, s. 167-192; Platon, *Państwo*; Prawa (VII ksiąg), Kęty 2001, s. 18 i nast.; J. Skorupka, *O sprawiedliwości procesy karnego*, Warszawa 2013, passim; Z. Ziemiński, *O pojmowaniu sprawiedliwości*, Lublin 1992, passim; M. Soniewicka, *Granice sprawiedli-*

niu wystarczające jest wyróżnienie dwóch koncepcji sprawiedliwości, tj. koncepcji sprawiedliwości materialnej i sprawiedliwości proceduralnej⁹. Treścią sprawiedliwości materialnej, odwołującej się do dystrybucyjnego (rozdzielczego) charakteru sprawiedliwości, jest wzorzec (zbiór zasad, treść reguł, ideał) rządzący dystrybucją dóbr między ludźmi wedle odpowiednich, założonych wcześniej kryteriów¹⁰. W efekcie cecha sprawiedliwości materialnej przypisana jest tym zachowaniom, które ucieleśniają odpowiedni wzorzec konstruowany w oparciu o aksjologiczne kryteria rozdziału dóbr. Dobór owych kryteriów kształtujących wzorzec rozdziału dóbr zwany jest formułami sprawiedliwości¹¹.

Sprawiedliwość proceduralna stanowi natomiast zasadę działania, regulującą sposób urzeczywistniania (ucieleśnienia) wzorca w drodze jego stosowania. Można zatem powiedzieć, że o ile sprawiedliwość materialna obejmuje zagadnienie „statyki” sprawiedliwości, o tyle sprawiedliwość proceduralna obejmuje jej „kinetykę”. Przekładając powyższe na problematykę prawnokarną, można powiedzieć, że sprawiedliwość materialna (wzorzec dystrybucji) określona jest regulacją prawa karnego materialnego, zaś sprawiedliwość proceduralna (wzorzec stosowania wzorca dystrybucji) regulacją prawa karnego procesowego¹². Mając na względzie, że podstawą skargi nadzwyczajnej, zgodnie z art. 89 § 1 *usn*, może być zarówno naruszenie zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji, jak i rażące naruszenie prawa przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zasto-

ści, sprawiedliwość ponad granicami, Warszawa 2010, *passim* (zwłaszcza zaś s. 40-61); W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 1988, *passim*; L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2003, s. 208-210; A. Gaberle, *Rozstajne drogi. Wymiar sprawiedliwości między retributywną a naprawczą reakcją na przestępstwo*, [w:] A. Czaplński (red.), *Prawo w XXI wieku. Księga Pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, Warszawa 2006, s. 209-218; J. Habermas, *Faktyczność i obowiązywanie. Teoria dyskursu wobec zagadnień prawa i demokratycznego państwa prawnego*, Warszawa 2005, s. 56-97; J. Habermas, *Uwzględniając innego*, Warszawa 2009, 263-334; R. Dworkin, *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998, s. 277-332; R. Dworkin, *Imperium prawa*, Warszawa 2006, 288-289; D. Lyons, *Etyka i rządy prawa*, Warszawa 2000, s. 122-139; W. Kymlicka, *Współczesna filozofia polityczna*, Warszawa 2009, s. 77 i nast.

⁹ Przyjmuje się, że sprawiedliwość proceduralna stanowi najnowszą wersję sprawiedliwości formalnej (legalnej). Dlatego też pojęcia te bywają uznawane za synonimiczne (R. Sarkowicz, J. Stelmach, *Teoria prawa*, Kraków 1998, s. 190 i nast.). O znaczeniu koncepcji sprawiedliwości materialnej i proceduralnej dla procesu karnego świadczy trafne spostrzeżenie A. Sakowicza, który parafrazując zdanie belgijskiego filozofa Ch. Perelmana, że „życie to ciągła huśtawka między sprawiedliwością a prawością”, stwierdził, że proces karny jest „ciągłą huśtawką między sprawiedliwością materialną a sprawiedliwością formalną” (A. Sakowicz, *Zasada prawdy materialnej a prawo do milczenia*, [w:] P. Hofmański (red.), *Węzłowe problemy procesu karnego*, Warszawa 2010, s. 646).

¹⁰ Z. Ziemiński, *O pojmowaniu...*, s. 93 i nast.; M. Soniewicka, *Granice sprawiedliwości...*, s. 41 i nast.; W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości...*, s. 49. Idea sprawiedliwości materialnej odwołuje się zwłaszcza do koncepcji sprawiedliwości Arystotelesa, który jako pierwszy wyróżnił dwie kategorie sprawiedliwości, tj. sprawiedliwość rozdzielczą i wyrównawczą. Przyjmuje się, że sprawiedliwość wyrównawcza stanowi szczególnie rodzaj sprawiedliwości rozdzielczej – jest jej swoistą konsekwencją (zob. Z. Ziemiński, *O pojmowaniu...*, s. 139-143; W. Sadurski, *Teoria sprawiedliwości...*, s. 70).

¹¹ Z. Ziemiński, *O pojmowaniu...*, s. 94.

¹² J. Zagrodnik, *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 65. Zob. szerzej: J. Kil, *Prawda w procesie karnym*, Warszawa 2015, s. 124 i nast.

sowanie, a także oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, należy przyjąć, że skarga nadzwyczajna stanowi instrument mający zapewnić zarówno sprawiedliwość materialną, jak i proceduralną wyroków sądów powszechnych lub wojskowych.

W związku z tym należy stwierdzić, że skarga nadzwyczajna w ujęciu modelowym może być postrzegana jako instrument odpowiadający wyróżnianej w piśmiennictwie karnoprocesowym zasadzie kontroli. Zgodnie ze wskazaną zasadą procesową działalność uczestników procesu, jak również efekty tejże działalności, zwłaszcza w postaci decyzji procesowych, powinny podlegać kontroli¹³. Kontrola rozumiana jest tu jako procesowa weryfikacja prawidłowości określonej aktywności procesowej¹⁴. Jak wskazuje się w piśmiennictwie, kontrola spełnia zarówno funkcję prewencyjną, jak i funkcję korekcyjną. Funkcja prewencyjna sprzyja poprawności działania organów procesowych ze względu na fakt, że organ wydający decyzję lub dokonujący innej czynności musi przewidywać, że w przypadku wydania błędnej decyzji lub niewłaściwego dokonania innej czynności wadliwa decyzja zostanie uchylona lub zmieniona, albo orzeczone zostaną inne skutki naruszenia prawa w ramach przeprowadzonej kontroli. Funkcja korekcyjna (reformacyjna) polega z kolei na tym, że wadliwe decyzje lub czynności podlegają reformowaniu, tj. decyzje wadliwe uchyleniu lub zmianie, a czynności – najczęściej powtórzeniu zgodnie z obowiązującymi przepisami¹⁵. Zasada kontroli, zwłaszcza w aspekcie dotyczącym weryfikacji decyzji procesowych, ma szczególne znaczenie aksjologiczne. Stanowi bowiem emanację podstawowych praw obywatelskich, zawartych zarówno w Konstytucji RP, jak i w unormowaniach prawnomiędzynarodowych.

KONSTRUKCJA NORMATYWNA SKARGI NADZWYCZAJNEJ

Przesłanki skargi nadzwyczajnej zostały określone w przywoływanym już uprzednio art. 89 § 1 usn. Zgodnie ze wskazanym przepisem, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzędującego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojskowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile: 1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub 2) orzeczenie w sposób rażąco narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub 3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią

¹³ Zob. Z.Z. Muras, *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym. Artykuły 425-467 KPK. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 20-21.

¹⁴ M. Cieślak, *Dzieła wybrane*, tom II; *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, red. S. Waltoś przy współpracy M. Rusinka i S. Steinborna, Kraków 2011, s. 302-303.

¹⁵ K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 81. Zob. także: J. Brylak, *Instytucja gravamen w postępowaniu karnym*, Warszawa 2013, s. 22-30.

zebranego w sprawie materiału dowodowego – a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Sposób ukształtowania przesłanek wniesienia skargi nadzwyczajnej z art. 89 § 1 usn należy ocenić pozytywnie, i to z kilku powodów. Po pierwsze, należy zauważyć, że jest on spójny z założeniami przyświecającymi ustawodawcy wprowadzającemu nowy instrument prawny, o których była uprzednio mowa. Funkcja sprawiedliwościowa została wyeksponowana *expressis verbis* w dyspozycji art. 89 § 1 usn, poprzez wprowadzenie wymogu niezbędności dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, warunkującego możliwość wniesienia skargi nadzwyczajnej. Przesłanka ta słusznie została określona w piśmiennictwie mianem ogólnej przesłanki materialnej skargi nadzwyczajnej¹⁶. Koresponduje ona z treścią art. 1 pkt 1 lit. b usn, zgodnie z którym *Sąd Najwyższy* jest organem władzy sądowniczej, powołanym do sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez kontrolę nadzwyczajną prawomocnych orzeczeń sądowych w celu zapewnienia ich zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej przez rozpoznawanie skarg nadzwyczajnych.

Konstrukcja podstaw wniesienia skargi nadzwyczajnej przekonuje, że środek ten należy uznać za komplementarny w stosunku do dotychczas obowiązujących nadzwyczajnych środków zaskarżenia w postępowaniu karnym, w tym zwłaszcza kasacji. W konsekwencji można zatem podzielić stanowisko ustawodawcy, że skarga nadzwyczajna stanowi swoiste uzupełnienie luki instytucjonalnej w komentowanym zakresie. Uzasadniając przedstawione stanowisko, należy wskazać na niemożność bezpośredniego zweryfikowania w drodze rozpoznania kasacji uchybień, o których mowa w art. 89 § 1 pkt 1 i 3 usn, co wynika ze sposobu ukształtowania podstaw kasacyjnych w postępowaniu karnym.

Jak trafnie wskazuje się w literaturze, istota kasacji w sprawach karnych polega na jej ograniczeniu wyłącznie do naruszeń prawa¹⁷. Zgodnie z art. 523 § 1 kpk kasacja może być wniesiona tylko z powodu uchybień wymienionych w art. 439 kpk lub innego rażącego naruszenia prawa, jeżeli mogło ono mieć istotny wpływ na treść orzeczenia. Ze względu na powyższe słusznie podnosi się w piśmiennictwie, że dyspozycja art. 523 § 1 kpk *a contrario* wyklucza możliwość podniesienia w kasacji zarzutu błędu w ustaleniach faktycznych¹⁸. Z ustabilizowanej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego wynika jednoznaczny zakaz podnoszenia, jako podstawy kasacji, błędu w ustaleniach faktycznych, jak również brak kompetencji Sądu Najwyższego do kontrolowania ustaleń faktycznych dokonanych w postępowaniu oraz dokonywania przez ten sąd wła-

¹⁶ K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 460.

¹⁷ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009, s. 563.

¹⁸ P. Kruszyński, *Podstawy kasacji*, [w:] A. Gaberle, S. Waltoś (red.), *Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci profesora Zbigniewa Dody*, Kraków 2000, s. 185.

snych ustaleń faktycznych¹⁹. Kontrola prawidłowości ustaleń faktycznych stanowiących podstawę orzeczenia może być dokonana w postępowaniu kasacyjnym jedynie pośrednio, w ramach zarzutu rażącego naruszenia prawa procesowego, które mogło wywrzeć istotny wpływ na treść ustaleń faktycznych²⁰. Innymi słowy, podstawą kasacji nie może być kwestionowanie ustaleń faktycznych ani też ocena dowodów, a jedynie zarzut naruszenia prawa w zakresie sposobu dokonania ustaleń faktycznych lub dokonania oceny dowodów²¹. Jak wskazał dobitnie Sąd Najwyższy w postanowieniu z 3 stycznia 2019 r.²², „celem postępowania kasacyjnego jest wyeliminowanie z obrotu prawnego orzeczeń dotkniętych poważnymi wadami w postaci bezwzględnych przyczyn odwoławczych lub innych naruszeń prawa, ale o charakterze rażącym, a jednocześnie takich, które mogły mieć istotny wpływ na treść orzeczenia. Możliwość wniesienia skutecznej kasacji jest zatem istotnie ograniczona. Postępowanie kasacyjne nie jest bowiem postępowaniem, które ponawiać ma kontrolę odwoławczą. W toku tego postępowania z założenia nie dokonuje się zatem kontroli poprawności oceny poszczególnych dowodów, nie weryfikuje zasadności ustaleń faktycznych i nie bada współmierności orzeczonej kary”. Mając powyższe na względzie, należy stwierdzić, że wprowadzenie nowego nadzwyczajnego środka zaskarżenia, pozwalającego na weryfikację prawidłowości ustaleń faktycznych stanowiących podstawę prawomocnych orzeczeń w sprawach karnych, należy uznać za rozwiązanie zasługujące na aprobatę. Truizmem będzie w tym kontekście stwierdzenie, że prawidłowość ustaleń faktycznych stanowi *conditio sine qua non* trafności reakcji prawnokarnej, a tym samym stanowi integralną składową przesądzającą o sprawiedliwości judykatu. Dotychczasowe wyłączenie możliwości kontroli prawomocnych orzeczeń pod tym kątem zostało zatem słusznie przez ustawodawcę uzupełnione.

Analogiczne do powyższych uwag należy odnieść się do podstawy wniesienia skargi nadzwyczajnej, określonej w art. 89 § 1 pkt 1 usn. Na gruncie nadzwyczajnych środków zaskarżenia, obowiązujących dotychczas w procesie karnym, brak było możliwości dokonania bezpośredniej kontroli prawomocnego orzeczenia przez pryzmat zachowania standardu konstytucyjnego. Podobnie możliwość przeprowadzenia takiej bezpośredniej kontroli *ad casu* była wyłączona także na gruncie skargi konstytucyjnej z art. 79 ust. 1 Konstytucji RP, albowiem skarga konstytucyjna nie służy ochronie konkretnych interesów jednostek, ale odrywa się od generujące-

¹⁹ Postanowienie SN z dnia 4 grudnia 2012 r., V KK 125/12, Legalis 981707; wyrok SN z dnia 27 września 2012 r., SDI 26/12, Legalis 552646; postanowienie SN z dnia 9 października 2010 r., III KK 295/12, Legalis 546118; postanowienie SN z dnia 13 czerwca 2007 r., V KK 8/07, Legalis 97718; postanowienie SN z dnia 2 lutego 2007 r., IV KK 416/06, Legalis 124907; postanowienie SN z 7 lutego 2012 r., III KK 227/11, Legalis 480429; postanowienie SN z 20 kwietnia 2011 r., II KK 78/11, Legalis 433504.

²⁰ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 468-682*, tom III, Warszawa 2012, s. 237.

²¹ D. Świecki, [w:] Z. Brodzisz i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2015, s. 1249.

²² III KK 247/18, LEX 2602698.

go skargę naruszenia wolności lub prawa, zaś jej rozstrzygnięcie obejmuje jedynie hierarchiczną kontrolę norm²³. Innymi słowy, skarga konstytucyjna stanowi narzędzie kontroli konstytucyjności norm prawnych na tle indywidualnej sprawy, nie jest zaś bezpośrednim środkiem ochrony praw i wolności konstytucyjnych danego podmiotu²⁴. Słusznie zatem ustawodawca wprowadził instytucjonalną możliwość weryfikacji prawomocnego orzeczenia w omawianym aspekcie.

Powyższa argumentacja ulega istotnemu wzmocnieniu przy uwzględnieniu faktu, że jak wskazuje się trafnie w piśmiennictwie, podstawy z art. 89 § 1 pkt 1 usn nie można ograniczać jedynie do zakresu rozdziału drugiego Konstytucji RP Biorąc pod uwagę, że w dyspozycji art. 89 § 1 pkt 1 usn mowa nie tylko o prawach i wolnościach człowieka i obywatela, ale również o zasadach konstytucyjnych, podstawę wniesienia skargi nadzwyczajnej może stanowić także naruszenie norm statuowanych w rozdziale pierwszym Konstytucji RP²⁵. Ostatecznie zatem o zakwalifikowaniu danej normy konstytucyjnej do katalogu potencjalnych podstaw wniesienia skargi nadzwyczajnej winna decydować nie formalna przynależność do określonego rozdziału Konstytucji RP, lecz jej treść normatywna, co wiąże się z faktem, że zarówno zasady, jak i prawa lub wolności człowieka i obywatela mogą być wyinterpretowane z grupy przepisów konstytucyjnych²⁶. Biorąc to pod uwagę, należy stwierdzić, że przyjęta przez ustawodawcę w art. 89 § 1 pkt 1 usn podstawa wniesienia skargi nadzwyczajnej pozwala na szeroką kontrolę prawomocnego orzeczenia pod kątem poszanowania zasad oraz praw i wolności człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP, co zasługuje na pełną aprobatę.

Walor podstawy skargi nadzwyczajnej z art. 89 § 1 pkt 1 usn wynika także z faktu, że przesłanka ta pozwala oprzeć skargę nadzwyczajną na zarzucie naruszenia norm prawnomiędzynarodowych, statuujących prawa i wolności człowieka²⁷. W takiej sytuacji zarzut skargi oparty będzie na naruszeniu art. 9 Konstytucji, zgodnie z którym Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego, w powiązaniu z konkretną normą konwencyjną naruszoną poprzez wydanie skarżonego judykatu. Powyższe stwarza zatem szerokie pole do weryfikacji prawomocnego orzeczenia przez pryzmat poszanowania międzynarodowego standardu ochrony praw i wolności człowieka w procesie karnym. Tym samym należy uznać, że skarga nadzwyczajna sprzyja instytucjonalnemu zabezpieczeniu prawa i wolności konwencyjnych, co koresponduje z wielokrotnie wyrażanym w orzecznictwie

²³ Z. Czeszejko-Sochacki, *Formy naruszenia konstytucyjnych wolności lub praw*, [w:] J. Trzciniński (red.), *Skarga konstytucyjna*, Warszawa 2003, s. 82; L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2017, s. 429.

²⁴ M. Balcerzak, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 19.

²⁵ Tak też A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 9, s. 66.

²⁶ K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym...*, s. 463; zob. także G. Kryszewski, K. Prokop, *Aksjologia polskiej konstytucji*, Warszawa 2017, s. 40-41.

²⁷ M. Balcerzak, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 20.

Europejskiego Trybunału Praw Człowieka postulatem, aby prawa gwarantowane Konwencją²⁸ miały wymiar realny, rzeczywisty, co odnosi się zwłaszcza do kwestii ich realizowania w praktyce przez zobligowane do tego organy wymiaru sprawiedliwości państw-sygnatariuszy²⁹.

Niezależnie od powyższego należy wskazać, że podstawa skargi nadzwyczajnej z art. 89 § 1 pkt 1 usn może mieć także istotne znaczenie intraprocessowe. Mowa tu o dopuszczalności postawienia w skardze zarzutu naruszenia naczelných zasad procesu karnego, w szczególności o charakterze gwarancyjnym. Przed wprowadzeniem skargi nadzwyczajnej możliwość weryfikacji w drodze wniesienia nadzwyczajnych środków zaskarżenia, w szczególności kasacji, prawomocnego orzeczenia pod kątem poszanowania naczelných zasad procesowych, była co do zasady wyłączona. Zgodnie bowiem z ustabilizowaną linią orzeczniczą Sądu Najwyższego podstawą kasacji nie może być sam zarzut naruszenia zasad procesowych, jeśli nie jest połączony ze wskazaniem rażącego naruszenia konkretnej normy prawnej (innej niż statuującej zasadę)³⁰.

Jak się wydaje, powyższa sytuacja ulega zmianie na gruncie skargi nadzwyczajnej, w sytuacji, gdy dana naczelna zasada procesowa znajduje swoje odzwierciedlenie w określonej normie konstytucyjnej. W takim przypadku brak jest przeszkód do oparcia skargi nadzwyczajnej na zarzucie naruszenia wybranej normy konstytucyjnej w powiązaniu z odpowiednią zasadą procesową. Przykładem powyższej sytuacji może być chociażby naruszenie zasady prawa do obrony, czy też zasady domniemania niewinności, które nie tylko pozostają naczelnymi zasadami procesu karnego, znajdującymi się w Kodeksie postępowania karnego, ale zostały także wyrażone *expressis verbis* w Konstytucji RP – odpowiednio w art. 42 ust. 2 i 3.

Podobne uwagi odnieść można do zasady obiektywizmu z art. 4 kpk, która znajduje swój odpowiednik w art. 45 ust. 1 Konstytucji, w którym mowa o prawie do rozpoznania sprawy przez bezstronny sąd, czy też zasady prawdy materialnej z art. 2 § 2 kpk, która zgodnie z poglądami prezentowanymi w piśmiennictwie karnoprocessowym również posiada swoje zakotwiczenie w Konstytucji³¹. W przypadku zasady prawdy materialnej

²⁸ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. 1993 nr 61, poz. 284).

²⁹ Wyrok ETPC z 13.05.1980 r., Artico przeciwko Włochom, LEX 80808; wyrok ETPC z 09.10.1979 r., Airey przeciwko Irlandii, LEX 80807.

³⁰ Postanowienie SN z 20 listopada 2012 r., V KK 106/12, Legalis 549644; postanowienie SN z 6 lutego 2013 r., V KK 295/12, Legalis 603213; wyrok SN z 5 października 2010 r., III KK 370/09, Legalis 407761; postanowienie SN z dnia 20 grudnia 2006 r., III KK 179/06, Legalis 118325; postanowienie SN z dnia 27 marca 2007 r., III KK 461/06, Legalis 89150; postanowienie SN z 17 kwietnia 2007 r., V KK 79/07, Legalis 92463; postanowienie SN z dnia 30 lipca 2008 r., II KK 93/08, Legalis 135715.

³¹ Zob. B. Nita, A. Światłowski, *Kontradyktoryjny proces karny (między prawdą materialną a szybkością postępowania)*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 1, s. 36 i nast.; J. Grajewski, S. Steinborn, *Zasada prawdy materialnej jako granica upraszczania procesu karnego*, [w:] Z. Sobolewski i G. Artymiak (red.), *Zasada prawdy materialnej. Materiały z konferencji*, Krasieczyn 15-16 października 2005 r., Kraków 2006, s. 209; W. Gontarski, *Prawda w postępowaniu karnym*, [w:] K. Kremens i J. Skorupka (red.), *Pojęcie, miejsce i znaczenia prawdy w polskim procesie karnym. Materiały Wrocławskiego Seminarium*

jej naruszenie może być ujmowane w kontekście omówionej uprzednio podstawy skargi nadzwyczajnej z punktu 3 art. 89 § 1 usn. W tym zakresie należy jednak zauważyć, że w art. 89 § 1 pkt 3 usn mowa o oczywistej sprzeczności istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego. Ze względu na treść omawianego przepisu zarzut oparty na art. 89 § 1 pkt 3 usn nie może wykraczać poza materiał dowodowy zgromadzony w sprawie. Innymi słowy, skarżący nie może podnosić, że sąd nie wyjaśnił wszystkich istotnych okoliczności sprawy, czy też nie zebrał w sprawie w sposób wyczerpujący materiału dowodowego³². Nie ulega jednak wątpliwości, że sytuacje, o których mowa w zdaniu poprzedzającym, także naruszają zasadę prawdy materialnej. Jak wskazuje się bowiem w judykaturze, prawidłowość rozstrzygnięcia sprawy zależy od spełnienia przez sąd dwóch podstawowych obowiązków. Pierwszy z nich dotyczy postępowania dowodowego i sprowadza się nie tylko do prawidłowego – zgodnego z przepisami – przeprowadzenia dowodów zawnioskowanych przez strony, ale również przeprowadzenia z urzędu wszelkich dowodów potrzebnych do ustalenia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia³³. Obowiązek baczenia, aby zostały wyjaśnione wszystkie istotne okoliczności sprawy, nakazuje takie wyjaśnienie sprawy, by podstawę rozstrzygnięć stanowiły prawdziwe ustalenia faktyczne³⁴. Niewyjaśnienie przez sąd wszystkich okoliczności istotnych w sprawie i oparcie rozstrzygnięcia na niepełnej podstawie faktycznej oznacza również naruszenie dyspozycji art. 2 § 2 kpk. Wedle bowiem powszechnie akceptowanego stanowiska zasada prawdy materialnej, wyrażona w art. 2 § 2 kpk, stanowi dyrektywę adresowaną do organu procesowego, by wszystkie wydawane w procesie karnym decyzje były oparte na ustaleniach faktycznych, zgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy, tj. na ustaleniach prawdziwych³⁵. Prawda materialna oznacza zatem wymóg osiągnięcia odpowiedniego *quantum* wiedzy i pewności w poznaniu procesowym, bez którego rozstrzygnięcie o przedmiocie sprawy jest niedopuszczalne. Mając powyższe na względzie, należy w konkluzji stwierdzić, że niewyjaśnienie wszystkich okoliczności faktycznych sprawy zakończonej prawomocnym orzeczeniem mogłoby także stanowić podstawę skargi nadzwyczajnej, tyle tylko że opartej na przesłance z art. 89 § 1 pkt 1 usn, nie zaś 89 § 1 pkt 3 usn.

W zakresie ostatniej z podstaw skargi nadzwyczajnej w postaci rażącego naruszenia prawa przez jego błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, statutowanej w art. 89 § 1 pkt 2 usn, rację należy przyznać polemistom, wskazującym, że podstawa ta jest co do zasady tożsama z podstawą kasacji z art. 523 § 1 kpk. Nie powinno

Karnoprocesowego 2013, Wrocław 2013, s. 203 i nast. Według S. Waltośa zasada ta wynika z trzech przepisów Konstytucji RP, a mianowicie art. 2, 7 i 45 ust. 1 (S. Waltoś, *Proces...*, s. 225).

³² K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym...*, s. 469.

³³ Wyrok SN z 07.06.1974 r., V KRN 43/74, LEX 18877.

³⁴ Wyrok SN z 07.07.1994 r., II KRN 120/94, LEX 31090.

³⁵ A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1984, s. 108; S. Waltoś, *Proces...*, s. 219; T. Grzegorzczuk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 91; M. Rogalski [w:] G. Artymiak, M. Rogalski (red.), *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 43; K. Marszał, *Proces karny...*, s. 104.

bowiem budzić wątpliwości, że podstawa ta dotyczy zarówno rażącego naruszenia prawa materialnego, jak i procesowego, skoro w dyspozycji art. 89 § 1 pkt 2 usn ustawodawca posługuje się ogólnym sformułowaniem „rażące naruszenie prawa”³⁶. Niemniej należy zwrócić uwagę, że zgodnie z literalnym brzmieniem art. 89 § 1 pkt 2 usn, w przypadku skargi nadzwyczajnej, ustawodawca zrezygnował z wymogu, aby rażące naruszenie prawa mogło mieć istotny wpływ na treść orzeczenia, który to wymóg pojawia się przy okazji kasacji. Tym samym na gruncie skargi nadzwyczajnej zwiększony został zakres kognicji dotyczący najbardziej poważnych uchybień natury prawnej. Zbędnej inflacji nadzwyczajnych środków zaskarżenia opartych na tej samej podstawie zapobiega z kolei regulacja przewidziana w art. 89 § 1 *in fine* usn, zgodnie z którą skarga nadzwyczajna jest niedopuszczalna, jeżeli orzeczenie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ponadto należy zwrócić uwagę na dyspozycję art. 90 § 2 usn, w myśl którego skargi nadzwyczajnej nie można oprzeć na zarzutach, które były przedmiotem rozpoznawania skargi kasacyjnej lub kasacji przyjętej do rozpoznania przez Sąd Najwyższy. Ze wskazanego przepisu jasno wynika, że w skardze nadzwyczajnej można powtórzyć zarzuty podniesione w uprzednio wywiedzionej kasacji, jeżeli kasacja ta nie została przyjęta do rozpoznania przez Sąd Najwyższy (na przykład stwierdzono jej niedopuszczalność) lub też ponawiane zarzuty, pomimo przyjęcia kasacji do rozpoznania, nie zostały przez Sąd Najwyższy merytorycznie zbadane w drodze kontroli kasacyjnej³⁷.

Mając na względzie, że stabilność orzeczeń prawomocnych jest wartością, która winna znajdować poszanowanie w systemie prawnym państw demokratycznych, na akceptację zasługuje fakt, że ustawodawca uczynił z nowego instrumentu prawnego instytucję w pełni ekstraordynaryjną³⁸.

O tym, że skarga nadzwyczajna stanowi swoiste *ultima ratio* polskiego systemu prawnego, świadczą, po pierwsze, omówione powyżej podstawy materialne jej wniesienia, w tym przesłanka ogólna w postaci niezbędności dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, jak również wąsko określone materialne podstawy szczególne skargi z punktów 1-3 art. 89 § 1 usn.

Po drugie, należy podkreślić, że ustawodawca przekazał kompetencję do wniesienia skargi nadzwyczajnej wyłącznie podmiotom specjalnym, o których mowa w 89 § 2 usn. Zgodnie ze wskazanym przepisem skargę nadzwyczajną może wnieść Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz, w zakresie swojej wła-

³⁶ Tak też A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 67; K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym...*, s. 465. Odmienne stanowisko zajęła D. Gruszecka, wskazując, że podstawa skargi nadzwyczajnej z art. 89 § 1 pkt 2 usn ogranicza się jedynie do przepisów materialnoprawnych (zob. D. Gruszecka, *Podstawy skargi nadzwyczajnej...*, s. 36). Taki pogląd pozostaje jednak w oczywistej sprzeczności z literalnym brzmieniem art. 89 § 1 pkt 2 usn.

³⁷ K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym...*, s. 482.

³⁸ Por. A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 62.

ściwości, Prezes Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Tym samym wyłączona została możliwość wniesienia skargi nadzwyczajnej bezpośrednio przez strony postępowania, którym pozostaje w takim wypadku możliwość złożenia wniosku do wybranego podmiotu specjalnego w trybie art. 9 § 2 kpk. Przekazanie legitymacji czynnej w zakresie skargi nadzwyczajnej wyłącznie podmiotom specjalnym, niezaangażowanym bezpośrednio w sprawę, powinno stanowić skuteczne remedium na potencjalne zagrożenie związane z masowym wywodem skarg oczywiście niezasadnych, których lawinowy wpływ do Sądu Najwyższego mógłby sparaliżować pracę tego sądu.

Po trzecie, należy zwrócić uwagę na terminy limitujące dopuszczalność skargi, o których mowa w art. 89 § 3 usn, w myśl którego skargę nadzwyczajną wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – w terminie roku od dnia ich rozpoznania. Niedopuszczalne jest uwzględnienie skargi nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie roku od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – po upływie 6 miesięcy od dnia jej rozpoznania³⁹.

W tym miejscu należy podzielić wyrażane w piśmiennictwie stanowisko, że terminy, o których mowa w zdaniu poprzedzającym, nie podlegają przywróceniu, co ma szczególne znaczenie w przypadku skargi nadzwyczajnej wnoszonej na niekorzyść oskarżonego⁴⁰.

Po czwarte, należy mieć na względzie regulację przewidzianą w art. 89 § 4 usn, wyraźnie ograniczającą możliwość wzruszenia prawomocnego orzeczenia na skutek skargi nadzwyczajnej, w sytuacji, gdy kwestionowane orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylene orzeczenie naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej. W takiej sytuacji, zgodnie ze wskazanym przepisem, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 usn, tj. wzruszeniem orzeczenia⁴¹. Przedstawiona regulacja w sposób istotny chro-

³⁹ W art. 115 usn wprowadzono dodatkowo przepis umożliwiający w okresie 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy wnoszenie skarg nadzwyczajnych od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. W tym zakresie legitymowanymi podmiotami pozostają jedynie Prokurator Generalny lub Rzecznik Praw Obywatelskich.

⁴⁰ K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym...*, s. 478-479.

⁴¹ Tożsamą regulację przewidziano w art. 115 usn, dotyczącym skarg nadzwyczajnych wnoszonych od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r.

ni stabilność obrotu prawnego, jednocześnie stwarzając możliwość dochodzenia przez stronę odszkodowania od Skarbu Państwa na podstawie art. 417¹ § 2 kc⁴².

Po piąte, należy mieć na względzie przytoczone już uprzednio regulacje, zgodnie z którymi wniesienie skargi nadzwyczajnej jest niedopuszczalne w sytuacji, gdy orzeczenie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia (art. 89 § 1 *in fine* usn), jak również, że skargi nadzwyczajnej nie można oprzeć na zarzutach, które były przedmiotem rozpoznawania skargi kasacyjnej lub kasacji przyjętej do rozpoznania przez Sąd Najwyższy (art. 90 § 2 usn). Dodatkowo do tej grupy obostrzeń natury formalnej należy zaliczyć wyłączenie możliwości wnoszenia skargi nadzwyczajnej w sprawach o wykroczenia i wykroczenia skarbowe (art. 90 § 4 usn), jak również zastrzeżenie, iż od tego samego orzeczenia w interesie tej samej strony skarga nadzwyczajna może być wniesiona tylko raz (art. 90 § 1 usn).

Po szóste wreszcie, należy mieć na względzie, że wyłączna kognicja w zakresie rozpoznawania skarg nadzwyczajnych powierzona została przez ustawodawcę Sądowi Najwyższemu. Powyższe pozwala w konsekwencji zakładać, że weryfikacja orzeczeń w drodze rozpoznania skarg nadzwyczajnych będzie dokonywana każdorazowo z zachowaniem najwyższego standardu kontroli, zaś ewentualne wzruszenie zaskarżonych orzeczeń prawomocnych następować będzie jedynie w sytuacji ich oczywistej sprzeczności ze standardem sprawiedliwego rozstrzygnięcia, który może zostać zdekodowany na podstawie przesłanek materialnych skargi nadzwyczajnej, określonych w art. 89 § 1 usn.

Na akceptację zasługuje katalog możliwych rozstrzygnięć przysługujących Sądowi Najwyższemu na skutek rozpoznania skargi. Zgodnie z art. 91 § 1 usn w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie. Sąd Najwyższy oddala skargę nadzwyczajną, jeżeli stwierdzi brak podstawy do uchylenia zaskarżonego orzeczenia. Redakcja przywołanego przepisu jasno wskazuje, że podstawowym rozstrzygnięciem w przypadku uznania skargi nadzwyczajnej za zasadną jest rozstrzygnięcie reformatoryjne, polegające na orzeczeniu co do istoty sprawy, a dopiero w przypadku niemożności wydania rozstrzygnięcia reformatorijnego, uchylene orzeczenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Orzeczenie kasatoryjne ma zatem na gruncie skargi nadzwyczajnej charakter jedynie subsydiarny⁴³.

Wprowadzenie możliwości wydania przez Sąd Najwyższy rozstrzygnięć o charakterze merytorycznym, orzekających co do istoty sprawy, jawi się jako w pełni uzasadnione. Przyjęte rozwiązanie sprzyja bowiem przyspieszeniu postępowania, jak również pozwala w pełni wykorzystać okoliczność, że sprawa podlega badaniu przez Sąd Najwyższy.

⁴² K. Szczucki, *Ustawa o Sądzie Najwyższym...*, s. 480.

⁴³ *Ibidem*, s. 483-484.

Podobnie na akceptację zasługuje przewidziana w art. 91 § 1 usn możliwość zwrócenia się przez Sąd Najwyższy do Trybunału Konstytucyjnego z pytaniem prawnym, w sytuacji gdy Sąd Najwyższy przy rozpatrywaniu skargi nadzwyczajnej uzna, że przyczyną naruszenia przez orzeczenie zasad lub wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w Konstytucji RP, jest niezgodność ustawy z ustawą zasadniczą. Przytoczona regulacja dodatkowo wskazuje na dystynkcję zachodzącą pomiędzy badaniem przez Sąd Najwyższy kwestii zachowania standardu konstytucyjnego w kontekście konkretnego orzeczenia podlegającego weryfikacji na skutek wniesienia skargi nadzwyczajnej, od kontroli konstytucyjności norm prawnych, dokonywanej przez Trybunał Konstytucyjny.

Pozostałe regulacje dotyczące skargi nadzwyczajnej również nie budzą większych wątpliwości. Mowa tu w szczególności o prawie Sądu Najwyższego do zażądania sporządzenie uzasadnienia, jeżeli nie zawiera go zaskarżone orzeczenie (art. 92 usn), możliwości powołania w sprawie rzecznika społecznego (art. 93 usn) oraz odpowiednim stosowaniu w zakresie skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych przepisów o kasacji (art. 95 pkt 2 usn). Kwestią dyskusyjną wydaje się być jedynie przewidziany przez ustawodawcę udział ławników w rozpoznawaniu skarg nadzwyczajnych⁴⁴. Problem oceny zasadności wprowadzenia składów ławniczych do Sądu Najwyższego stanowi jednak problem odrębny, przekraczający ramy niniejszego opracowania.

KONKLUZJE

Jedną z immanentnych cech systemów prawnych jest konflikt wartości, które mają być w ramach tych systemów realizowane. Konflikt ten widoczny jest zwłaszcza na gruncie zasad systemu prawa, pozostających ze sobą w antynomii⁴⁵. Zgodnie z popularną koncepcją zasad prawa, sformułowaną przez R. Dworkina, zasady prawa stanowią racje argumentacyjne uwzględniane w procesie stanowienia i stosowania prawa, zaś konflikty pomiędzy nimi winny być każdorazowo rozstrzygane poprzez proces wyważenia doniosłości każdej z nich⁴⁶. Opisana powyżej sytuacja kolidacji wartości znajduje swe odzwierciedlenie na gruncie skargi nadzwyczajnej⁴⁷. Nie sposób bowiem nie zauważyć, iż instytucja skargi nadzwyczajnej pozostaje

⁴⁴ Zgodnie z art. 94 § 1 usn skargę nadzwyczajną rozpoznaje Sąd Najwyższy w składzie 2 sędziów Sądu Najwyższegoorzekających w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych oraz 1 ławnika Sądu Najwyższego. W myśl art. 94 § 2 usn, jeżeli skarga nadzwyczajna dotyczy orzeczenia zapadłego w wyniku postępowania, w którego toku orzeczenie wydał Sąd Najwyższy, sprawę rozpoznaje Sąd Najwyższy w składzie 5 sędziów Sądu Najwyższego orzekających w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych oraz 2 ławników Sądu Najwyższego.

⁴⁵ Przez zasady systemu prawa należy w tym kontekście rozumieć normy, których znaczenie uznajemy za podstawowe ze względu na cały system prawa (J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 259). Zob. szerzej J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2007, s. 108 i nast.

⁴⁶ M. Dybowski, *Rolanda Dworkina koncepcja zasad prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, Rok LXIII, z. 3, s. 102. Zob. szerzej R. Dworkin, *Biorąc prawa...*, s. 64 i nast.

⁴⁷ Por. A. Kotowski, *Skarga nadzwyczajna...*, s. 63-64.

w konflikcie z zasadą stabilności orzeczeń, która to okoliczność jest silnie akcentowana przez oponentów nowego nadzwyczajnego środka zaskarżenia. W kontekście powyższego należy jednak podkreślić, że *ratio legis* skargi nadzwyczajnej związane było z koniecznością wprowadzenia instrumentu pozwalającego na eliminowanie z obrotu prawnego orzeczeń rażąco niesprawiedliwych, nawet w sytuacji, gdy orzeczenia te posiadają przymiot prawomocności. Wprowadzając nowy nadzwyczajny środek zaskarżenia, ustawodawca musiał zatem rozstrzygnąć konflikt wartości zachodzący pomiędzy stabilnością orzeczeń i pewnością obrotu prawnego a zapewnieniem sprawiedliwości orzekania, która na gruncie spraw karnych utożsamiana jest z kryteriami trafnej represji karej⁴⁸, trafnej reakcji karnej (rozumianej odmiennie od kryterium trafnej represji)⁴⁹, prawidłowego zastosowania norm prawa karnego materialnego⁵⁰, kryterium sprawiedliwości materialnej⁵¹ oraz kryterium przyjętych w społeczeństwie reguł wyrównawczych⁵². Dokonane przez ustawodawcę rozstrzygnięcie opisanego konfliktu wartości, uwzględniając przyjęty model skargi nadzwyczajnej, zasługuje *in genere* na akceptację.

Skarga nadzwyczajna w obecnym kształcie stanowi ekstraordynaryjny środek kontroli prawomocnych orzeczeń wydanych przez sądy powszechne lub wojskowe. Ma ona na celu wprowadzenie do polskiego systemu prawnego instytucjonalnej możliwości derogowania prawomocnych orzeczeń, które w sposób rażący nie spełniają kryterium rozstrzygnięcia sprawiedliwego. Biorąc pod uwagę podstawy skargi nadzwyczajnej, statuowane w art. 89 § 1 *usn*, należy przyjąć, że skarga nadzwyczajna stanowić ma instrument zapewniający zachowanie zarówno sprawiedliwości materialnej, jak i proceduralnej prawomocnych judykatów. Na gruncie skargi nadzwyczajnej szczególnie wyeksponowano standard konstytucyjny jako podstawowe kryterium weryfikacji orzeczenia. Zestawiając podstawy skargi nadzwyczajnej z podstawami dotychczas obowiązujących nadzwyczajnych środków zaskarżenia w procesie karnym, należy przyjąć, że w istocie wypełnia ona pewną „lukę” w zakresie płaszczyzn kontroli orzeczeń prawomocnych. Mowa tu w szczególności o weryfikacji poszanowania zasad oraz praw i wolności człowieka i obywatela określonych w Konstytucji RP, naczelnych zasad procesu karnego oraz prawidłowego skorelowania rozstrzygnięcia prawnego ze stanem faktycznym sprawy. Mając na względzie, że skarga nadzwyczajna powinna być stosowana jedynie jako *ultima ratio*, stanowiąc swoisty „wentyl bezpieczeństwa” systemu prawnego, z aprobatą należy przyjąć szereg

⁴⁸ M. Cieślak, *Nowe prawo karne procesowe Polski Ludowej (charakterystyka ogólna)*, „Palestra” 1970, nr 3, s. 26.

⁴⁹ J. Zagrodnik, *Model interakcji...*, s. 85 i nast.

⁵⁰ E. Krzymuski, *Wykład procesu karnego: ze stanowiska nauki i prawa obowiązującego w b[ylej] dzielnicy austriackiej oraz z uwzględnieniem ważniejszych różnic na innych ziemiach Polski*, Kraków 1922, s. 2-3; S. Waltoś, *Proces...*, s. 24.

⁵¹ J. Skorupka, *O sprawiedliwości...*, s. 326 i nast.

⁵² P. Wiliński, *Sprawiedliwość proceduralna a proces karny*, [w:] J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, Warszawa 2009, s. 81.

modelowych obostrzeń natury formalnej dotyczących możliwości przeprowadzenia kontroli nadzwyczajnej w tym trybie.

Instytucja skargi nadzwyczajnej jest instytucją „młodą”. Zważywszy, że stanowi ona zupełnie *novum* w polskim systemie prawnym, zakres jej zastosowania oraz sposób interpretacji przepisów wyznaczających jej model będą zapewne stopniowo kształtowane przez praktykę wymiaru sprawiedliwości. Skargi nadzwyczajne zaczynają powoli wpływać do Sądu Najwyższego, co jawi się jako w pełni zrozumiałe, uwzględniając złożoność i wysoki formalizm komentowanego środka zaskarżenia. Mając powyższe na względzie, z kompleksową oceną skargi nadzwyczajnej przyjdzie nam jeszcze zapewne poczekać. Niemniej doświadczenia początkowego okresu obowiązywania nowej instytucji przeczą przynajmniej jednemu z argumentów podnoszonych przez przeciwników skargi nadzwyczajnej, a mianowicie, że wprowadzenie nowego nadzwyczajnego środka zaskarżenia, pozwalającego w okresie 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym na zakwestionowanie prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r., spowoduje lawinę skarg nadzwyczajnych, która nie dość, że sparaliżuje prace Sądu Najwyższego, to w znacznej mierze zakłóci sposób funkcjonowania polskiego systemu prawnego. Na chwilę obecną opisane w zdaniu poprzedzającym zagrożenia nie mają miejsca i nie zanoszą się, aby sytuacja w tym względzie miała ulec zmianie.

Bibliografia

- Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, Warszawa 2007.
- Balcerzak M., *Skarga nadzwyczajna do Sądu Najwyższego w kontekście skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Palestra” 2018, nr 1-2.
- Brylak J., *Instytucja gravamen w postępowaniu karnym*, Warszawa 2013.
- Bulygin E., *Alexy's Thesis of the Necessary Connection between Law and Morality*, “Ratio Juris”, Vol. 13, No. 2, June 2000.
- Cieślak M., *Nowe prawo karne procesowe Polski Ludowej (charakterystyka ogólna)*, „Palestra” 1970, nr 3.
- Cieślak M., *Dzieła wybrane*, tom II: *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, red. S. Waltoś przy współpracy M. Rusinka i S. Steinborna, Kraków 2011.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Formy naruszenia konstytucyjnych wolności lub praw*, [w:] J. Trzciniński (red.), *Skarga konstytucyjna*, Warszawa 2003.
- Dworkin R., *Biorąc prawa poważnie*, Warszawa 1998.
- Dworkin R., *Imperium prawa*, Warszawa 2006.
- Dybowski M., *Rolanda Dworkina koncepcja zasad prawa*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, Rok LXIII, z. 3.

Dziga K., *Czy merytoryczne rozpoznanie skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych jest możliwe*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, nr 5.

Gaberle A., *Rozstajne drogi. Wymiar sprawiedliwości między retributywną a naprawczą reakcją na przestępstwo*, [w:] A. Czapliński (red.), *Prawo w XXI wieku. Księga Pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, Warszawa 2006.

Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2017.

Gontarski W., *Prawda w postępowaniu karnym*, [w:] K. Kremens i J. Skorupka (red.), *Pojęcie, miejsce i znaczenia prawdy w polskim procesie karnym. Materiały Wrocławskiego Seminarium Karnoprocesowego 2013*, Wrocław 2013.

Grajewski J., Steinborn S., *Zasada prawdy materialnej jako granica upraszczania procesu karnego*, [w:] Z. Sobolweski i G. Artymiak (red.), *Zasada prawdy materialnej. Materiały z konferencji, Krasiczyn 15-16 października 2005 r.*, Kraków 2006.

Gruszecka D., *Podstawy skargi nadzwyczajnej w sprawach karnych – uwagi w kontekście „wypełniania luk w systemie środków zaskarżenia”*, „Palestra” 2018, nr 9.

Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011.

Habermas J., *Faktyczność i obowiązywanie. Teoria dyskursu wobec zagadnień prawa i demokratycznego państwa prawnego*, Warszawa 2005.

Habermas J., *Uwzględniając innego*, Warszawa 2009.

Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 468-682, tom III*, Warszawa 2012.

Kil J., *Prawda w procesie karnym*, Warszawa 2015.

Kluza J., *Skarga nadzwyczajna w postępowaniu karnym*, „Ius Novum” 2019, nr 1.

Kotowski A., *Skarga nadzwyczajna na tle modeli kontroli odwoławczej*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 9.

Kruszyński P., *Podstawy kasacji*, [w:] A. Gaberle, S. Waltoś (red.), *Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci profesora Zbigniewa Dody*, Kraków 2000.

Kryszewski G., Prokop K., *Aksjologia polskiej konstytucji*, Warszawa 2017.

Krzymski E., *Wykład procesu karnego: ze stanowiska nauki i prawa obowiązującego w b[yl]ej dzielnicy austriackiej oraz z uwzględnieniem ważniejszych różnic na innych ziemiach Polski*, Kraków 1922.

Kymlicka W., *Współczesna filozofia polityczna*, Warszawa 2009.

Lyons D., *Etyka i rzędy prawa*, Warszawa 2000.

Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013.

Morawski L., *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, Warszawa 2003.

Muras Z.Z., *Postępowanie odwoławcze w procesie karnym. Artykuły 425-467 KPK. Komentarz*, Warszawa 2004.

- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1984.
- Nita B., Światłowski A., *Kontrydktoryjny proces karny (między prawdą materialną a szybkością postępowania)*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 1.
- Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2007.
- Platon, *Państwo; Prawa (VII ksiąg)*, Kęty 2001.
- Radbruch G., *Pięć minut filozofii prawa*, [w:] G. Radbruch, *Filozofia prawa*, Warszawa 2009.
- Radbruch G., *Ustawowe bezprawie i ponadustawowe prawo*, [w:] G. Radbruch, *Filozofia prawa*, Warszawa 2009.
- Rogalski M., [w:] G. Artymiak, M. Rogalski (red.), *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2012.
- Sadurski W., *Teoria sprawiedliwości. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 1988.
- Sakowicz A., *Zasada prawdy materialnej a prawo do milczenia*, [w:] P. Hofmański (red.), *Węzłowe problemy procesu karnego*, Warszawa 2010.
- Sarkowicz R., Stelmach J., *Teoria prawa*, Kraków 1998.
- Skorupka J., *O sprawiedliwości procesu karnego*, Warszawa 2013.
- Soniewicka M., *Granice sprawiedliwości, sprawiedliwość ponad granicami*, Warszawa 2010.
- Szczucki K., *Ustawa o Sądzie Najwyższym. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Świecki D., [w:] Z. Brodzisz, i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2015.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2009.
- Wiliński P., *Sprawiedliwość proceduralna a proces karny*, [w:] J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy*, Warszawa 2009.
- Wróblewski J., *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959.
- Zagrodnik J., *Model interakcji postępowania przygotowawczego oraz postępowania głównego w procesie karnym*, Warszawa 2013.
- Ziemiński Z., *O pojmowaniu sprawiedliwości*, Lublin 1992.
- Zirk-Sadowski M., *Wprowadzenie do filozofii prawa*, Warszawa 2011.